

הערכה אסטרטגית ימית ל ישראל 2017/18

עורך ראשי: פרופ' שאול חורב
ערך והפיק: אהוד גונן

שער 2: ציים זרים, המעצמות ומדינות באזור

מדיניות ארצות הברית במזרח הים התיכון

שאול חורב, אהוד גונן

במועד פרסומה של ההערכה האסטרטגית הימית הקודמת (סוף 2016)¹ היה כבר ברור כי ממשל אמריקני חדש אמור להתחיל את עבודתו בתחילת 2017, וכי הדבר עשוי לשנות את מדיניות החוץ של ארצות הברית, ובכלל זה גם את מדיניותה במזרח הים התיכון.

הדוח המשותף לאוניברסיטת חיפה ומכון הדסון שהתפרסם בסתיו 2016 אף המליץ לממשל החדש על כמה נושאים הראויים לבחינה בכל הקשור למדיניות ארה"ב באזור מזרח הים התיכון.²

נראה כי ממשלו החדש של הנשיא טראמפ טרם הספיק לגבש משנה סדורה בקשר למדיניות החוץ האמריקנית, והדבר ניכר גם במדיניותה במזרח הים התיכון כפי שבאה לידי ביטוי בין השאר בפעילות הצי האמריקני באזור. נראה כי התגובות האמריקניות הן אד-הוק, וכי המדיניות האמריקנית מובלת על ידי האירועים ומגיבה אליהם, ואינה תוצאה של אסטרטגיה ברורה.

גם בנאומו של הנשיא טראמפ ב-18 לדצמבר 2017 שבו הציג את מדיניות הביטחון הלאומי החדשה של ממשלו תחת הכותרת "אמריקה תחילה", לא התייחס מן הסתם לנושא זה, והעדיף לעסוק ברמת-העל של המדיניות האמריקנית. בהקשר לכך הציג הנשיא את ארבעת העקרונות עליהם מתבססת מדיניות הביטחון הלאומי: **הראשון** – תיעדוף לנושא הגנה על האזרחים והאומה (כולל הקמת חומה וסגירת תוכניות להגדלת ויזות לארה"ב); **השני** הוא קידום הביטחון הכלכלי של אזרחי ארה"ב כדי להמשיך את השגשוג על בסיס מסחר הוגן. **השלישי** – קידום שלום באמצעות כוח הכולל מודרניזציה של הצבא, בנייתו של הצבא מחדש, והשקת תוכנית להגנה מפני טילים ויצירת בריתות עם מדינות שחולקות איתה עקרונות דומים; **והרביעי** – הגדלת השפעתה של ארה"ב בעולם באמצעות שיתוף פעולה עם מדינות החולקות עימה מטרות דומות.

הנשיא לא התייחס בנאומו למצב במזה"ת, אך בתדרוך מקדים צוין כי הממשל משנה את גישתו כלפי תפקידה של ישראל באזור תוך כדי שצוין כי איומי ארגוני הטרור הג'יהאדיסטיים הקיצוניים והאיום מאיראן מביאים להבנה, שישראל אינה מקור הבעיות באזור, וכי מדינות באזור מוצאות אינטרסים משותפים עם ישראל בהתמודדות עם איומים משותפים.

1 הערכה אסטרטגית ימית רבתי לישראל 2016

2 Report of the commission on the Eastern Mediterranean sponsored by University of Haifa and Hudson Institute, September 2026.

בהתייחס לרוסיה וסין ציין הנשיא כי הן מנסות לערער את המעמד של ארה"ב בעולם, והבטיח כי מדינתו תקיים מערכות יחסים עם אותן מדינות, כל עוד האינטרסים של ארה"ב נשמרים. מתוך נאום זה לא ניתן אפוא לבשר על שינוי אסטרטגיית הצי האמריקני במזרח הים התיכון, והאירועים האחרונים במזרח אסיה אף מצביעים על כך שעיקר התיעודף ממשיך להינתן לאזור זה.

בהתאם לכך אפשר להצביע באופן כללי על המשך המדיניות שהשאיר אחריו הנשיא הקודם ברק אובמה, שהכריז במהלך 2011 על שינוי מהותי במדיניות החוץ האמריקנית – שינוי שמותג תחת הכותרת "חץ לאסיה" (Pivot to Asia). משמעות מדיניות זו היא הסטת משאבים רבים: דיפלומטיים, צבאיים כלכליים ואחרים לכיוון אסיה על חשבון זירות אחרות – בעיקר אירופה והמזרח. ביקורם של מספר כלי שיט אמריקניים בנמלי ישראל, לרבות ביקורה של נושאת המטוסים "ג'ורג' ה.וו. בוש" בנמל חיפה, אינם מבשרים שינוי במצב הקיים.

מבחינת הנוכחות הימית המצב במזרח אסיה, בעיקר הסכסוך בנושא האזורים הכלכליים הבלעדיים בים סין הדרומי, כמו גם המתרחשות בחצי האי הקוריאני, מרתקים כוחות גדולים של הצי האמריקני, ובכלל זה לפחות שתי קבוצות לחימה בהשתתפות שתיים עד שלוש נושאות מטוסים. בנוסף לכך ישנם אזורי מתיחות אחרים בטאיוואן ובמפרץ הפרסי.

ירידת החשיבות הגאו-כלכלית של המזרח בעיניים אמריקניות נובעת בעיקר מהירידה בתלות האמריקנית בנפט המזרח תיכוני עקב גיוון מקורות האנרגיה של המשק האמריקני. המשמעות בזירה הימית במזרח הים התיכון הייתה צמצומה של הנוכחות הימית האמריקנית והיעדרה של נושאת מטוסים המוצבת בקביעות באזור זה. מזכיר הצי החדש ריצ'ארד ספנסר (Richard V. Spencer) ערך בנובמבר 2017 ביקור על סיפונה של ספינת הדגל של הצי השישי "מאונט ויטני" (USS Mount Whitney – LCC 20) שעגנה במפרץ נאפולי שבאיטליה. הוא לא ציין שום שינוי במדיניות האמריקנית הן באשר לסדר הכוחות של הצי השישי והן לגבי פעילותו במזרח הים התיכון.³

בחודשים האחרונים של שנת 2017 פעלה האונייה "מאונט ויטני" במזרח הים התיכון תוך כדי שהיא שוהה גם במפרץ סודה שביוון (Souda Bay) יחד עם אוניית מבדוק אמפיבית מסדרת סן אנטוניו בשם "סאן דיאגו" (USS San Diego – LPD 22). על סיפונה של האחרונה כוח מארינס המוכן להתערבות מהירה, ומסוגל לפעול באזור במצבי משבר

CNA-CNA-C6F Public Affairs, SECNAV Visits USS Mount Whitney, US Naval Forces Europe/Africa/Sixth Fleet, November 21, 2017, <http://www.c6f.navy.mil/news/secnav-visits-uss-mount-whitney>

צבאיים או באסונות הומניטריים.⁴ עם זאת חשוב לציין כי מספר כלי השייט שהיו בהצבה קבועה תחת פיקוד הצי השישי בסוף שנת 2017 (בנוסף למאונט וויטני), היה של עוד 4 משחתות בלבד (USS Ross, USS Carney, USS Donald Cook, USS Porter).⁵

איור 1. אוניית הפיקוד של הצי השישי מאונט ויטני (USS Mount Whitney – LCC 20) (מקור: אתר הצי השישי)

הצי החמישי שמקום מפקדתו הוא במנאמה שבבחריין המשיך בשנת 2017 בביצוע משימותיו לאבטחת השיט באזור, תוך כדי שהוא נאלץ להתמודד עם אתגרים מורכבים באזורי מְצָרֵי הורמוז (פעילותם המתריסה של כוחות הימיים של משמרות המהפכה האירניים) ומצרי באב אל-מנדב (עלייה במרכיבי האירועים הימיים הקשורים בלחימת החות'ים בתימן), ואף השתתף בתקיפת מטרות יבשתיות של דאעש באזור סוריה וצפון עיראק.

לאור האמור לעיל נראה כי לא צפוי שינוי בשנה הקרובה בפריסת הכוחות האמריקניים באזורנו בכלל וכוחות הצי בפרט. הצי האמריקני מאתגר במספר זירות מזרחה מכאן: המשבר בחצי האי הקוריאני; המתיחות והחיכוכים המתמשכים באזור המפרץ הפרסי מול צי משמרות המהפכה; בים סין הדרומי מול הדרישות הטריטוריאליות הסיניות ובאזור טאיוואן.

4 Justin Schoenberger, USS San Diego Arrives In Souda Bay, Greece, November 28, 2017, <http://www.public.navy.mil/surfor/lpd22/Pages/USS-San-Diego-Arrives-In-Souda-Bay-Greece.aspx>

5 U.S. Naval Forces Europe-Africa / U.S. 6th Fleet, Our Ships, <http://www.c6f.navy.mil/organization/ships>

עם זאת, ניתן לציין מספר אירועים והתייחסויות משמעותיות בהקשר הישראלי:

- במאי 2017 התבצעה תקיפה של מטרת בסוריה על ידי ירי טילי שיוט מפלטפורמות ימיות המשחתת "פורטר" (USS Porter) והמשחתת "רוס" (USS Ross) בתגובה לשימוש באמצעי לחימה כימיים על ידי צבאו של אסאד בעיר אידליב.
- איראן: מספר הכרזות לוחמניות מצד טראמפ כי יש צורך בשינוי ההסכם, ולא הוא יבוטל, כמו גם ביקורו של הנשיא האמריקני במזה"ת (מאי 2017) לחיזוק הציר הסוני (בהובלת ערב הסעודית) מול איראן – לא הביאו לשינוי מדיניות איראן. ההתגרריות של ספינות משמרות המהפכה האיראניות בצי האמריקני באזור המפרץ הפרסי נמשכות.
- בקיץ 2017 הגיעה לביקור בנמל חיפה נושאת המטוסים ג'ורג וו. בוש (לאחר 17 שנים שבהם לא התקיים ביקור דומה), אך הדבר לא שינה את היערכות הצי השישי שנתרה דלה.
- בדצמבר 2017 הכריז טראמפ כי ארה"ב מכירה בירושלים כבירת ישראל. מדובר בצעד הצהרתי בעיקרו שכן הוא מתאר מצב קיים, וכן לא מדובר על העברת השגרירות האמריקנית לירושלים באופן מיידי. אולם ההצהרה גררה גל תגובות ומהומות בעולם הערבי והמוסלמי שקשה לצפות את כיוון.

הפריסה הרחבה של הצי האמריקני ונוכחותו הדלה באזור אירופה והים התיכון הביאו, כפי הנראה, לתפיסה מעודכנת בנושא בניית הכוח הימי. בהתאם לעיקרון השלישי בנאום הנשיא טראמפ שפורט לעיל (מודרניזציה של הצבא, בנייתו של הצבא מחדש), הממשל מעוניין להגדיל את תקציב הביטחון האמריקני, ובכלל זה את תקציב הצי והגדלת מספר כלי השיט למספר כולל של 350 כלים (לעומת 272 כלי שיט כיום ו-302 כלי שיט על פי התכנון הרב-שנתי של הצי לשנים הקרובות). המשמעות התקציבית היא תוספת של יותר מארבעה מיליארד דולר לתקציב הצי מעבר לתוספת שכבר תוכננה, ובנוסף לזאת תוספות תקציביות שטרם הוערכו בחימוש, תחזוקה וכוח אדם לספינות נוספות אלו. אם תכנון זה יתממש הרי שנראה כי הכוונות הן להציב ספינות אלו בעיקר בזירה האטלנטית והים תיכונית:

"[...] a key potential reason for increasing the planned size of the Navy ... would be to re-establish a larger U.S. Navy forward-deployed presence in the European theatre, and particularly the Mediterranean."⁶

אולם בד בבד עם הדרישה לבניית כוח ימי שיוכל לתת מענה בזירות נוספות ייתכנו קשיים פוליטיים בהעברת התקציב הנדרש, כמו גם שאלות טכניות, כגון יכולת בניית ספינות וצוללות נוספות על ידי המספנות הקיימות מבלי לגרוע מאיכות כלי שיט אלו ובטיחותן.

ניתן להעריך כי פלטפורמות ימיות משמעותיות (ספינות, צוללות) בנוסף לאלו הקיימות בתוכנית ההצטיידות הרב-שנתית (30 שנה) של הצי ייכנסו לשירות הצי האמריקני רק בשנים הראשונות של העשור הבא, ולפיכך אפשר לצפות כי הפריסה הקבועה של הצי האמריקני לא תשתנה מהותית בשנים הקרובות.

מרכז חיפה למדיניות ואסטרטגיה ימית יציג ניתוח של המדיניות האמריקנית באזורנו, ובעיקר ההשלכות הימיות שלה, בהערכה האסטרטגית בשנה הקרובה (2018-2019), וזאת לאחר התגבשות מדיניות החוץ האמריקנית.